

"Hem de, afakî tefekkür, dipsiz denize benziyor, sahili yoktur; içine dalma boğulursun." cümlesini izah eder misiniz?

"İ'lem eyyühe'l-aziz! Tefekkür gafleti izale eder. Dikkat, teemmül, evham zulümatını dağıtıyor. Lâkin nefsinde, bâtınında, hususî ahvâlinde tefekkür ettiğin zaman, derinden derine tafsilât ile tetkikat yap. Fakat âfakî, haricî, umumî ahvâlâta teemmül ettiğin vakit, sathî, icmâlî düşün, tafsilâta geçme. Çünkü icmalde, fezlekede olan kıymet ve güzellik tafsilâtında yoktur. Hem de âfakî tefekkür, dipsiz denize benziyor, sahili yoktur. İçine dalma, boğulursun."(1)

Tefekkür, Allah'ın kâinat mektebinde isim ve sıfatlarının tecellilerini okuyup, ona göre iman ve amelde bulunmak demektir. Her şey üstünde Allah'ın isim ve sıfatlarının nakışlarını ve tecellilerini görüp okumak ve bunları marifet ve muhabbet vasıtasıyla yapmak tefekkürü diğer düşüncelerden ayırıyor. Yani, insanın felsefi bir nazar ile kâinatı incelemesi ve hayretler içinde kalması İslam dilindeki tefekkürle aynı değildir.

Tefekkür kuru bir düşünce ve akletmek değil içinde *marifet, muhabbet ve ibadetin* de bulunduğu kapsamlı bir terimdir. Bu kıvamdaki bir tefekkür, hem imanı hem ibadeti hem düşünceyi hem de ahlakı inkişaf ettirir. Risale-i Nurların bütün parçaları tefekkürün somut bir şekli gibidir.

Bu zaviyedeki bir tefekkürde ister enfüsi ister afaki olsun derinleşmek ve genelleşmekte bir sakınca yoktur. Sakıncalı olan afaki tefekkür bu açıdan, yani Allah'ın isim ve sıfatlarını okumak noktasından meseleye bakamayanlar içindir ya da o bakışı sürekli ve genel tutamayanlar içindir. Yoksa Üstad Hazretleri [Yedinci Şua'](#) da afaki tefekkürü alabildiğine geniş ve derin tutmuştur. Risale-i Nurların bakış tarzını yakalamış birisi için afaki tefekkürde derinleşmekte bir sakınca yoktur diyebiliriz.

Âyat-ı Âfakiye: İnsan dışında bulunan bütün kâinat ve kevnîyattır. Güneş, ay, yıldızlar gezegenler, bağlar bahçeler, sular, toprak, hava vesaire hepsi Allah'ın varlığına ve birliğine işaret eden afaki delillerdir. Kâinatta ki bütün eşya hikmet ve inayet lisani ile bize Allah'ı tarif eder onun kudsi isim ve sıfatlarını bize tanıttırır. Kur'an da tevhidin ispatı sadedinde zikredilen ekser ayetler bu nevidendir. Risale-i Nurların ekser risaleleri hususen Ayet-ül Kübra risalesi bu kabilden delillerden

bahseder.

Âyat-ı Enfüsiye: İnsanın iç aleminde ki delillerdir. Nasıl koca kâinat Allah'ın varlığına ve birliğine şahitlik ediyor ise aynı şekilde küçük bir alem ve kâinat olan insanın mahiyeti ve manevi cephesi de aynı şekilde Allah'ın varlığına ve birliğine şahittir. Allah'ın varlığına ve birliğine kâinat makro delil iken insan mikro delildir. Tevhide kâinat azametli ve haşmetli bir levha iken insanın iç alemi ise okunaklı ve kolay anlaşılır mütevazi bir levhadır. Kâinat vahdani bir delil iken insan ehadi bir delildir.

"*Afaki tefekkürü kısa ve özet tutmak*" tavsiyesi, ekseri tefekkürün ayarını her daim aynı tazelikte ve keskinlikte tutamayan avam tabaka içindir. Çünkü afak külli ve geniş bir alan olduğu için külliyetine ve genişliğine uygun külli ve geniş bir nazar ister. İnsanların ekserisinin nazarı cüzi ve basit olmasından afaka bakışı da cüzi ve basit olmalıdır. Yoksa külli bakabilene böyle bir kayıt yor...

"İ'lem eyyühe'l-aziz! Sen bazı vecihlerden fenâya gittiğin zaman, Hâlık-ı Rahmân-ı Rahîmin ilminde, meşhudunda, malûmunda bâki kalmaklığın, senin bekan için kâfidir."(2)

"Binaenaleyh, ilm-i muhit-i ezeliye temessül eden imkânî vücutlar, vücud-u vücubînin tecelliyât-ı nuriyelerine ayna ve mâkesdirler. Öyleyse, ilm-i ezeli imkânî vücutlara ayna olduğu gibi, imkânî vücutlar da vücud-u vücubîye aynadır. Sonra o imkânî vücutlar, ilm-i ezeliye vücud-u haricîye intikal etmişlerse de, vücud-u hakikî mertebesine vasil olmamışlardır."(3)

"İmkani vücutlar" eşyanın varlıklarıdır. **"Vücud-u Vücubi"** ise Allah'ın ezeli ve ebedi olan zat-ı akdesidir ki hakiki ve gerçek vücut bu vücuttur.

Harici âlemdeki eşyanın ezeli ilimdeki temessülü, "*vücud-u ilmi*" ya da "*ayan-ı sabit*" denilen ezeli ilimdeki canlı varlık formatlarıdır. Eşya ezeli ilimde temessül ettiği gibi ezeli ilimdeki ayan-ı sabit de harici âlemde tecelli etmiştir. Harici âlemdeki eşya damla iken ezeli ilimdeki ayan-ı sabit asıl ve okyanus oluyor.

Paragrafın sonunda ki **"vücud-u hakikî mertebesine vasil olmamışlardır."** cümlesindeki hakiki varlık kavramını ya Allah'ın ezeli ve ebedi olan zat-ı akdesi şeklinde anlayacağız ya da İlâhi ilimdeki ayan-ı sabit şeklinde anlayacağız; her ikisini de anlamak mümkündür. Her iki varlık boyutu da eşyanın varlık boyutuna nispetle daha rasih daha esas ve daha temel olan varlıklardır.

Demek insan fani bir cesedi terk etmiş olsa da başta Allah'ın ezeli ilminde ezeli görme sıfatında ve diğer beka alemlerinde farklı varlık formatları ile varlığını devam ettirecektir, denilmek isteniyor. Allah ve beka alemleri var olduktan sonra, fena ve yokluk asla insana bulaşamaz.

Dipnotlar:

(1) bk. [Mesnevi-i Nuriye, Zeylû'z-Zeyl.](#)

(2) bk. [age., Şule'nin Zeyli.](#)

(3) bk. [age., Zeylû'l-Zeyl.](#)